

TWÓRCY NOWOCZESNEJ STRATEGII

OD STAROŻYTNOŚCI
DO ERY CYFROWEJ

pod redakcją Hala Brandsa

Spis treści

Wstęp do polskiego wydania <i>Makers of Modern Strategy</i> ... gen. Rajmund Andrzejczak, Sławomir Dębski	11
Podziękowania	17
Autorzy	19
WPROWADZENIE	
Nieodczowna umiejętność: trzy pokolenia twórców nowoczesnego myślenia strategicznego Hal Brands	27

CZĘŚĆ I PODSTAWY I TWÓRCY

ROZDZIAŁ 1 Strategia: historia idei Lawrence Freedman	43
ROZDZIAŁ 2 Tukidydes, Polibiusz i spuścizna świata starożytnego Walter Russell Mead	69
ROZDZIAŁ 3 Sun Zi i poszukiwanie ponadczasowej logiki strategii Toshi Yoshihara	95
ROZDZIAŁ 4 Machiavelli i narodziny nowoczesnej myśli strategicznej Matthew Kroenig	119
ROZDZIAŁ 5 Przemijające znaczenie i trwała istotność Clausewitza Hew Strachan	145
ROZDZIAŁ 6 Jomini, nowoczesna wojna i strategia Antulio J. Echevarria II	175
ROZDZIAŁ 7 Alfred Thayer Mahan i strategia potęgi morskiej John H. Maurer	199

ROZDZIAŁ 8		
Kant, Paine i strategia transformacji liberalnej	223	
Michael Cotey Morgan		
ROZDZIAŁ 9		
Alexander Hamilton i finansowe fundamenty strategii	249	
James Lacey		
ROZDZIAŁ 10		
Ekonomiczne podstawy strategii	273	
Eric Helleiner i Jonathan Kirshner		

CZEŚĆ 2

STRATEGIA W EPOCE RYWALIZACJI WIELKICH MOCARSTW

ROZDZIAŁ 11		
Sully, Richelieu i Mazarin	301	
Iskander Rehman		
ROZDZIAŁ 12		
Rywalizacja pokoleniowa w świecie wielobiegunowym	327	
Matt J. Schumann		
ROZDZIAŁ 13		
Napoleon i strategia decydującego punktu	355	
Michael V. Leggiere		
ROZDZIAŁ 14		
John Quincy Adams i wyzwania strategii demokratycznej	381	
Charles Edel		
ROZDZIAŁ 15		
Strategiczna doskonałość	407	
Kori Schake		
ROZDZIAŁ 16		
Francis Lieber, prawa wojny i początki liberalnego porządku międzynarodowego	431	
Wayne Wei-siang Hsieh		
ROZDZIAŁ 17		
Japonia w kleszczach między imperializmem morskim a kontynentalnym	457	
Sarah C.M. Paine		
ROZDZIAŁ 18		
Strategie oporu przeciw imperializmowi	485	
Priya Satia		

CZĘŚĆ III

STRATEGIA W EPOCE WOJNY GLOBALNEJ

ROZDZIAŁ 19	
Strategia, plany wojenne i pierwsza wojna światowa	519
Margaret MacMillan	
ROZDZIAŁ 20	
Strategia wojny rozstrzygającej a strategia wyniszczenia	543
Williamson Murray	
ROZDZIAŁ 21	
Strategia i wojna totalna	569
Williamson Murray	
ROZDZIAŁ 22	
Woodrow Wilson i powstanie nowoczesnej amerykańskiej wielkiej strategii	593
Robert Kagan	
ROZDZIAŁ 23	
Demokratyczni liderzy i strategie koalicji wojennych	617
Tami Davis Biddle	
ROZDZIAŁ 24	
Ukryta ręka historii	643
Andrew Ehrhardt, John Bew	
ROZDZIAŁ 25	
Strategie rewolucji geopolitycznej	667
Brendan Simms	
ROZDZIAŁ 26	
Mao Zedong i strategie wojny zagnieżdżonej	691
S.C.M. Paine	

CZĘŚĆ IV

STRATEGIA W ERZE DWUBIEGUNOWEJ

ROZDZIAŁ 27	
Strategia nuklearna w teorii i praktyce	719
Eric S. Edelman	
ROZDZIAŁ 28	
Nieuchwytna natura strategii nuklearnej	747
Francis J. Gavin	
ROZDZIAŁ 29	
Wojna ograniczona w erze nuklearnej	773
Daniel Marston	
ROZDZIAŁ 30	
Ben Gurion, Naser i strategia w konflikcie arabsko-izraelskim	799
Guy Laron	
ROZDZIAŁ 31	
Nehru i strategia niezaangażowania	823
Tanvi Madan	

ROZDZIAŁ 32		
Lyndon Johnson i Robert McNamara	847	
Mark Moyar		
ROZDZIAŁ 33		
Strategie odprężenia i rywalizacji	875	
Sergey Radchenko		
ROZDZIAŁ 34		
Wyścig i kontrola zbrojeń oraz strategie rywalizacji w czasie pokoju – od Fishera do Reagana	899	
Thomas G. Mahnken		

CZĘŚĆ V

STRATEGIA W POZIMNOWOJENNYM ŚWIECIE

ROZDZIAŁ 35		
Dylematy dominacji	927	
Christopher J. Griffin		
ROZDZIAŁ 36		
Dwóch marszałków	955	
Dmitry (Dima) Adamsky		
ROZDZIAŁ 37		
Strategie zwalczania rebelii i terroryzmu po 11 września	979	
Carter Malkasian		
ROZDZIAŁ 38		
Strategie dżihadu	1009	
Ahmed S. Hashim		
ROZDZIAŁ 39		
Xi Jinping i strategia odbudowy Chin	1035	
Elizabeth Economy		
ROZDZIAŁ 40		
Sulejmani, Gierasimow i strategie nieregularnych działań wojennych	1061	
Seth G. Jones		
ROZDZIAŁ 41		
Siła słabości	1089	
Sue Mi Terry		
ROZDZIAŁ 42		
Strategie ustawicznego konfliktu	1115	
Jason K. Stearns		
ROZDZIAŁ 43		
Strategie i wielkie strategie w nowych obszarach	1137	
Joshua Rovner		
ROZDZIAŁ 44		
Rewolucja w wywiadzie	1165	
Thomas Rid		
ROZDZIAŁ 45		
Gramatyka, logika i wielka strategia	1193	
John Lewis Gaddis		

Wstęp do polskiego wydania *Makers of Modern Strategy...*

gen. Rajmund Andrzejczak, Sławomir Dębski

Latem 1942 roku, z inicjatywy Edwarda Meada Earle'a, w Instytucie Badań Zaawansowanych Uniwersytetu Princeton zorganizowano seminarium, którego uczestnicy podjęli się próby analizy nowoczesnego rozumienia strategii i ewolucji tego pojęcia od czasów Niccolò Machiavellego. Dyskutowano o wpływie myśli autora *Księcia* na początki nowożytnej myśli strategicznej, analizowano podejścia Jominiego i Clausewitza – klasycznych „interpretatorów Napoleona”, rozważano wkład XX-wiecznych ideologów totalitarnych, jak Marks, Engels, Lenin, Trocki, Mussolini czy Hitler, po współczesnych autorom praktyków strategii premierów Wielkiej Brytanii Winstona Churchilla i Lloyd George'a czy premiera Francji Georges'a Clemenceau. Seminarium było na tyle owocne, że postanowiono wydać tom studiów. W rezultacie powstało 21 rozdziałów, pod redakcją E.M. Earle'a, który korzystał ze wsparcia dwóch historyków dyplomacji – Gordona A. Craiga i Felixa Gilberta.

W swoim wprowadzeniu Earle tak wyjaśniał powody opracowania w 1943 roku tomu studiów o *Makers of Modern Strategy*: „Strategia zajmuje się wojną, przygotowaniem wojennymi i prowadzeniem wojny. Wąsko rozumiana jest sztuką dowodzenia, przygotowywania i realizowania kampanii. Różni się od taktyki – która jest sztuką dowodzenia żołnierzami na polu bitwy – mniej więcej w ten sam sposób jak orkiestra brzmi zupełnie inaczej niż instrumenty grające indywidualnie (...) Dlatego strategia nie jest już wyłącznie pojęciem związanym ze stanem wojny, ale niezbędnym elementem rządzenia (*statecraft*) (...) Istnienie państwa zależy od konceptualizacji narodowych interesów (*national interests*) i środków, za pomocą których interesy te

są realizowane, dlatego jest konieczne, aby obywatele państwa rozumieli podstawowe założenia strategii”¹.

Czterdzieści lat później, w roku 1986, a więc pod koniec zimnej wojny, ukazała się nowa edycja *Makers of Modern Strategy*, tym razem pod redakcją Petera Pareta, który skorzystał z pomocy tych samych historyków: Gordona A. Craiga i Felixa Gilberta, którzy w 1943 r. służyli swoją radą Edwardowi Meadowi Earle’owi, redaktorowi pierwszej edycji tego dzieła zbiorowego. Trzy eseje zostały przedrukowane z pierwszego wydania bez zmian. Cztery inne zostały zasadniczo przeredagowane, ale pozostałe dwadzieścia jeden esejów było całkowicie nowych.

Powodem przygotowania nowego wydania była nie tylko konieczność spojrzenia na drugą wojnę światową i zastosowane w jej trakcie strategie z perspektywy czasowej, umożliwiającej ich bardziej wyważoną, a z całą pewnością lepiej udokumentowaną perspektywę, ale przede wszystkim niezbędne okazało się uwzględnienie postępu technologicznego, w tym zwłaszcza wpływu broni jądrowej na strategie państw i myśl strategiczną w ogóle.

Peter Paret w swoim wstępie do tomu pisał: „Wielu ludzi zareagowało na destrukcyjną siłę broni jądrowej, odrzucając koncepcję wojny w całości, i w rezultacie uważają, że natura wojny nie wymaga już żadnych dalszych badań. Czasami uważa się nawet, że broń jądrowa uczyniła wszelkie wojny nieracjonalnymi i niemożliwymi do prowadzenia. Zaprzeczanie rzeczywistości, które jest miarą szczególnego niepokoju, stało się częścią współczesnego życia. Do dziś era nuklearna zdołała pomieścić wszelkie wyobrażalne rodzaje wojen prowadzonych za pomocą broni nienuklearnych, od operacji terrorystycznych i partyzanckich, po wielkoskalowe naloty i kampanie pancerne. Wojna nie została wyeliminowana, stała się tylko dużo bardziej groźna. I nawet jako obszar refleksji o sprawach niewyobrażalnych – jak pokazują badania nad odstraszeniem nuklearnym – strategia i potrzeba jej studiowania nie zniknęły”².

Nie zniknęły także po zakończeniu zimnej wojny. Mimo że pojawiały się wówczas głosy – jak Francisca Fukuyamy – iż wraz z upadkiem pojałtańskiego podziału świata rozwój ludzkości osiągnął swoje apogeum i konkurencja różnych projektów ideologicznych i ustrojowych została raz na zawsze rozstrzygnięta poprzez niekwestionowane i ostateczne zwycięstwo idei wolnościowych i demokratycznych nad ideami

¹ Edward Mead Earle, *Introduction*, w: Edward Mead Earle (red.), *Makers of Modern Strategy. Military Thought from Machiavelli to Hitler*, Princeton 1943, s. VIII.

² Peter Paret, *Introduction*, w: Peter Paret (red.), *Makers of Modern Strategy. From Machiavelli to the Nuclear Age*, Princeton 1986, s. 5 i 7.

totalitarnymi i autorytarnymi opartymi na zniewoleniu. Proces historycznej ewolucji idei i ustrojów miał dobiec końca.

Instrument militarny jako narzędzie w ociąganiu celów politycznych nie został odesłany do muzeum. Wraz ze zmianą uwarunkowań nastąpiła jedynie jego adaptacja do nowych strategicznych potrzeb. Tuż po zakończeniu zimnej wojny rozpoczęła się operacja „Pustynna Burza”, pierwsza interwencja w Zatoce Perskiej w 1991 r., następnie siła militarna została użyta w 1995 roku przeciwko Serbom Bośniackim – nosiła kryptonim „Rozmyślna Siła”; w 1999 r. NATO interweniowało w Kosowie pod kryptonimem „Sojusznicza Siła”. Po ataku Al-Kaidy na World Trade Center i Pentagon 11 września 2001 r. NATO rozpoczęło interwencję w Afganistanie pod kryptonimem „Trwała Wolność”, która następnie zmieniała się w operację stabilizującą „Strażnik Wolności”. W 2003 r. Stany Zjednoczone, wraz z sojusznikami – w tym Polską – interweniowały ponownie w Zatoce Perskiej, rozpoczynając operację „Iracka Wolność”, którą następnie zastąpiono operacją stabilizacyjną „Pustynny Skorpion”. W roku 2014 rozpoczęła się kolejna interwencja w Iraku pod kryptonimem „Inherent Resolve”, i tym razem była wymierzona w przeciwko Państwu islamskiemu (ISIS).

W najnowszej edycji *Makers of Modern Strategy*, którą właśnie otrzymują do rąk polscy czytelnicy, wydanej w 2025 roku, ponownie pojawiają się pytania o miejsce, rolę i znaczenie strategii we współcześnie rozumianych relacjach między podmiotami polityki.

Czy w świecie niespotykanego rozwoju technologii, która natrętnie stara się nadawać ton rozwojowi myśli człowieka, pytanie o słuszność, zasadność czy potrzebę studiów nad współczesną strategią ma jeszcze sens? Czy potrzebna była aktualizacja wcześniejszych, klasycznych, wydań?

Koniec amerykańskiej epoki amerykańskich interwencji zbrojnych po zakończeniu zimnej wojny, dla którego cezurą było wycofanie sił Stanów Zjednoczonych z Afganistanu w 2021 r., zapoczątkowuje nową erę. Nie wiemy dziś, co ją zdominuje, ale trzydzieści lat doświadczeń ze stosowania instrumentu siły militarnej, amerykańskich strategii zakończonych powodzeniem, i tych, które zakończyły się fiaskiem, stworzyło naturalny kontekst dla nowej refleksji, która będzie miała wpływ na przyszłość świata, w tym także na kontekst strategiczny, który będzie oddziaływać na Polskę.

„Po okresie bezprecedensowej dominacji, która złągodziła skutki strategicznego znużenia, Ameryka i jej sojusznicy znaleźli się w epoce, która będzie wymagać strategicznej dyscypliny i wnikliwości – pisze we wstępie do niniejszego wydania *Twórców nowoczesnej strategii* Hal Brands, który przejął sztafetę redaktora tomu, po swoich wielkich poprzednikach Edwardzie Meadzie Earle’u i Peterze Parecie. „Dziś globalne *status quo* jest nieustannie i ostro podważane. Perspektywa wojny między potęgami jądrowymi

staje się przerażająco realna. Nie ma gwarancji, że demokracje zwyciężą, geopolitycznie i ideologicznie, w dwudziestym pierwszym wieku, tak jak to miało to ostatecznie miejsce w wieku dwudziestym (...) To może być czas wyzwań dla strategii, ale to jest także odpowiedni moment, aby unowocześnić nasze jej rozumienie” – wyjaśnia czytelnikom Brands.

Trudno się z nim nie zgodzić. Wciąż toczy się dyskusja nad tym, czy można strategię sparametryzować i sprowadzić do dziedziny nauki, czy też pozostaje ona nieuchwytną sztuką, w której to tylko artyści potrafią uczynić z niej arcydzieło. Wszak sama strategia jest dorobkiem stuleci, częścią naszej kultury. Posiada swój kontekst historyczny, rozwijała się w różnych modelach kulturowych, państwowych i geograficznych. Jest częścią naszego wielkiego dorobku cywilizacyjnego. Do definicji sztuki skłania ją pewna trudność do zaklasyfikowania i określania jej granic. Te wraz z rozwojem ludzkości są redefiniowane i pojawiają się wciąż nowe. Wykraczanie poza granice jest zatem jej naturalnym walorem. Strategia również, podobnie jak nauka, dąży do szeroko pojętej wiedzy, a ta szuka prawdy. Tu pojawia się potrzeba ogromu pracy, analiz, studiów.

Po lekturze najnowszego wydania *Twórców nowoczesnej strategii* nic nie wskazuje na to, aby można się było spodziewać się kresu strategii, by miała nastąpić jakaś zmiana jej statusu. Autorzy esejów, dokonując refleksji od rozwojem rozumienia tego pojęcia od czasów świata starożytnego aż do ery cyfrowej, udowadniają, że studia nad tym obszarem są nie tylko pożądane i oczekiwane, ale także powinny być podstawowym obowiązkiem współczesnych elit. Wartości tego obszaru są ponadczasowe, uniwersalne, niezbywalne.

Obowiązkową chronologią książki jest przedstawienie klasyków i podstaw myśli strategicznej, w ich współczesnej, aktualnej interpretacji. W tej podróży autorom udaje się udowodnić tezę, że niczego nowego nie wymyśliliśmy, a aktualność dorobku Sun Zi, Tukidydesa, Clausewitza czy Napoleona jest niezaprzeczalna. Doskonałe opisy świata wielkich wojen, ery bipolarnej czy powstającej architektury wielobiegunowej w kontekście kryzysów demokracji liberalnej wprowadzają nas do dnia dzisiejszego.

Ten z kolei, inspirowany algorytmami sztucznej inteligencji, nowych domen prowadzenia wojen, tworzy iluzję i swoistą nadreprezentację nowoczesnych technologii w dziedzinie, która jest znacznie bardziej złożona i zaburza to nam obraz. Jak widać, strategia uwzględnia rozwój i zmianę, ale nie kłania się ani modom, ani zasadom mediów społecznościowych.

Zarówno wojna rosyjsko-ukraińska, jak i konflikty na Bliskim Wschodzie czy też niebezpieczeństwo wojny na Pacyfiku tylko potwierdzają znaczenie strategii w relacjach między podmiotami państwowymi. Technologie, tak jak w przeszłości, są jedynie instrumentami w rękach strategów, mogą przyspieszać procesy, ale zastosowanie siły

w celu wymuszenia zmiany wektorów procesów rozwoju stosunków międzynarodowych pozostaje wyłącznie domeną Wielkiej Strategii.

Zupełnie innym obszarem refleksji mogącym pozostawać w głowie polskiego Czytelnika jest myśl, dlaczego nie ma tu naszego, polskiego wkładu. Choć w przeważającej mierze piszą tu autorzy anglosascy, są też tacy, którzy reprezentują inne regiony. To może tworzyć wrażenie, jak zauważa słusznie gen. Bolesław Balcerowicz, że „wielcy piszą strategię dla wielkich”. Dziś nadchodzi czas, że „nie możemy sobie dać napisać strategii”, nawet jeśli wciąż pozostajemy jeszcze państwem o średnim potencjale.

Bez zwątpienia spełniamy wszelkie kryteria uprawnienia historycznego, by zabierać głos w debacie o nowoczesnym rozumieniu strategii. Jesteśmy wspólnotą, która jako jedyna doświadczyła utraty, a następnie odrodzenia własnej państwowości. Obrona trzydzieści lat temu „polska wielka strategia” przyniosła nam spektakularny sukces. Wszystkie te doświadczenia, mające charakter unikalny w skali światowej, mogą i powinny mieć uniwersalny wymiar dla nowoczesnego rozumienia pojęcia strategii. Nie ma jednak drogi na skróty. Jeśli chcemy być obecni w globalnej debacie, musimy zintensyfikować debatę o naszej rodzimej strategii, państwa średniego o rosnących aspiracjach. Konieczna jest pogłębiona konceptualizacja naszych doświadczeń historycznych ze stosowania strategii, zwycięstw i porażek. Gdy zaś rozbudujemy naszą własną konceptualizację strategii, naszej kultury i myśli strategicznej, zainteresujemy nią strategów w innych regionach świata, to w następnym wydaniu *Twórców nowoczesnej strategii*, zapewne za jakieś 40 lat, pojawi się zapotrzebowanie na polski głos i omówienie polskich doświadczeń z pojęciem strategii. Ale taka refleksja jest niezbędna nie tylko po to, aby w pełni uczestniczyć w światowej debacie o myśli strategicznej i nowoczesnej strategii, ale także aby lepiej rozumieć strategiczne wyzwania współczesności dla Polski.

To, gdzie jesteśmy teraz i dokąd chcemy zmierzać, zależy tylko od nas. Warto pochylić się nad klasykami, dokonać przeglądu kierunków rozwoju, które w dobie potężnej zmiany ładu globalnego nabiera niespotykanego tempa. Dziś musimy sami określić ambitnie własne aspiracje, priorytety, ustalić cele, drogi i środki. Musimy też zdefiniować pojawiające się ryzyka i metody ich mitygowania. Czas na renesans naszej własnej myśli strategicznej, a lektura tej doskonałej książki może stanowić istotny wkład do szerokiej polskiej debaty.

Podziękowania

Bohaterami tej książki są autorzy tekstów, którzy odłożyli na bok inne ważne projekty, by skoncentrować się na tym jednym, a potem cierpliwie znosili natarczywość redaktora. Tuż za nimi plasują się rozliczni autorzy, których działalność naukowa stworzyła intelektualne podwaliny, na których opiera się ta publikacja.

Jestem też winien wdzięczność wielu osobom, których rady i wskazówki w bardziej bezpośredni sposób wsparły nasz projekt na różnych etapach jego powstawania. Należą do nich między innymi: Lawrence Freedman, Michael Horowitz, Will Inboden, Andrew May, Aaron Mac-Lean, Thomas Mahnken, Sally Payne, Erin Simpson i Hew Strachan. Specjalne podziękowania kieruję do Eliota Cohena, który pomagał w pracy nad projektem, zanim inne zobowiązania go od niego oderwały. Eric Crahan z Princeton University Press jako pierwszy zaproponował trzecie wydanie tej publikacji, a potem z pomocą wielu współpracowników z wydawnictwa czuwał nad jego przygotowaniem. Asystenci naukowci – Lucy Bales, Steven Honig, Jacob Paikin i Jurek Wille – pomagali w przygotowywaniu i opracowywaniu kolejnych rozdziałów w ramach procesu nadzorurowanego przez Nathaniela Wonga. Nieoceniona była też pomoc Chrisa Crosbiego.

Na szczególne podziękowania zasługuje kilka ważnych instytucji: The Johns Hopkins School for Advanced International Studies oraz American Enterprise Institute stworzyły wspólny klimat intelektualny. Konsorcjum America in the World zapewniło cenne wsparcie finansowe. Najważniejsze jest jednak, że realizacja tego projektu po prostu nie byłaby możliwa bez Centrum Spraw Globalnych im. Henry'ego Kissingera i dyrektora tego ośrodka Franka Gavina. Frank od początku pomagał formułować założenia i kształt projektu i wraz ze współpracownikami na niezliczone sposoby wspomagał jego realizację. Pod jego kierownictwem Centrum Kissingera stało się miejscem wyjątkowym, wyznającym te same wartości, które legły u podstaw tej książki. Z pewnością przez wiele kolejnych lat powstawać w nim będą przełomowe prace z zakresu historii i strategii.

Autorzy

DMITRY ADAMSKY

Dmitry (Dima) Adamsky jest profesorem w Szkole Zarządzania, Dyplomacji i Strategii na Uniwersytecie Reichmana w Izraelu. Jest autorem publikacji *The Culture of Military Innovation* oraz *Russian Nuclear Orthodoxy*.

JOHN BEW

John Bew jest wykładowcą historii i polityki zagranicznej na Wydziale Studiów nad Wojną w londyńskim King's College. W 2019 r. został doradcą premiera ds. polityki zagranicznej. Jest autorem pięciu książek, wcześniej uzyskał stypendium badawcze im. Kissingera w Bibliotece Kongresu, był też laureatem nagrody Orwella oraz nagrody Philipa Leverhulme'a.

TAMI DAVIS BIDDLE

Tami Davis Biddle odeszła na emeryturę z Kolegium Wojskowego Armii USA jako szef katedry badań wojskowych im. Elihu Roota. Jest autorką publikacji *Rhetoric and Reality in Air Warfare* oraz licznych artykułów na temat drugiej wojny światowej. Obecnie pracuje nad projektem *Taking Command: The United States at War, 1941–1945*.

HAL BRANDS

Hal Brands piastuje profesurę im. Henry'ego Kissingera z zakresu polityki światowej w Szkole Zaawansowanych Badań Międzynarodowych na Uniwersytecie Johnsa Hopkinsa i jest starszym wykładowcą w American Enterprise Institute.

ANTULIO J. ECHEVARRIA II

Profesor Antulio J. Echevarria II z Kolegium Wojskowego Armii USA obronił pracę doktorską na Uniwersytecie Princeton i jest autorem licznych publikacji z zakresu myśli strategicznej, w tym *War's Logic: Strategic Thought and the American Way of War* (Cambridge 2021).

ELIZABETH ECONOMY

Elizabeth Economy jest starszym wykładowcą w Instytucie Hoovera na Uniwersytecie Stanforda. Obecnie jest na urlopie w powyższej instytucji i pracuje jako starszy doradca ds. chińskich w Departamencie Handlu. Jej najnowszą książką jest *The World According to China* (Polity 2021).

CHARLES EDEL

Charles Edel jest specjalistą ds. australijskich i starszym doradcą Centrum Badań Strategicznych i Międzynarodowych. Wcześniej wchodził w skład Zespołu ds. Planowania Politycznego przy Sekretarzu Stanu. Jest autorem publikacji *Nation Builder: John Quincy Adams and the Grand Strategy of the Republic*.

ERIC S. EDELMAN

Eric S. Edelman jest radcą w Centrum ds. Ocen Strategicznych i Budżetowych oraz pracownikiem-rezydentem w Szkole Zaawansowanych Badań Międzynarodowych na Uniwersytecie Johnsa Hopkinsa.

ANDREW EHRHARDT

Andrew Ehrhardt po obronie pracy doktorskiej został pracownikiem Centrum Spraw Globalnych im. Henry'ego Kissingera w Szkole Zaawansowanych Badań Międzynarodowych na Uniwersytecie Johnsa Hopkinsa.

LAWRENCE FREEDMAN

Lawrence Freedman jest emerytowanym profesorem badań nad wojną w King's College w Londynie. Podczas wojny o Falklandy w 1997 r. został mianowany oficjalnym historykiem kampanii; uczestniczył w oficjalnym dochodzeniu dotyczącym zaangażowania Wielkiej Brytanii w wojnie w Iraku w 2003 roku. Jest autorem publikacji z zakresu historii stosunków międzynarodowych, teorii strategii oraz broni jądrowej.

JOHN LEWIS GADDIS

John Lewis Gaddis jest profesorem historii wojskowości i marynarki w katedrze im. Roberta A. Lovetta na Uniwersytecie Yale, gdzie obecnie prowadzi wykłady z zakresu strategii, biografistyki i metodologii nauk historycznych. Jego najnowszymi publikacjami są: *George F. Kennan: An American Life* (2011) i *On Grand Strategy* (2018).

FRANCIS J. GAVIN

Francis J. Gavin jest dyrektorem Centrum Spraw Globalnych im. Henry'ego Kissingera w Szkole Zaawansowanych Badań Międzynarodowych na Uniwersytecie Johnsa Hopkinsa. Jest autorem m.in. następujących prac: *Gold, Dollars, and Power*; *Nuclear Statecraft: History and Strategy in America's Atomic Age*. Jego książka *Nuclear Weapons and American Grand Strategy* została w 2020 r. wpisana na prestiżową listę wybitnych publikacji naukowych.

CHRISTOPHER J. GRIFFIN

Christopher J. Griffin pracuje w sekcji programów Fundacji Smitha Richardsona. Wcześniej był dyrektorem wykonawczym Inicjatywy Polityki Zagranicznej i członkiem sztabu senatora Josepha I. Liebermana. Griffin jest absolwentem Austin College oraz Szkoły Zaawansowanych Badań Międzynarodowych na Uniwersytecie Johnsa Hopkinsa.

AHMED S. HASHIM

Ahmed S. Hashim jest wykładowcą studiów strategicznych na Uniwersytecie Deakin w Szkole Nauk Humanistycznych i Społecznych Australijskiego Kolegium Obronności. Specjalizuje się w zakresie historii wojskowości i badań strategicznych ze szczególnym uwzględnieniem powstań i ich tłumienia, wojen konwencjonalnych w obszarze globalnego Południa oraz zagadnień obronności w Azji.

ERIC HELLEINER

Eric Helleiner jest profesorem na Wydziale Nauk Politycznych na Uniwersytecie Waterloo. Jest autorem m.in. *The Neomercantilists: A Global Intellectual History* oraz *States and the Reemergence of Global Finance*.

WAYNE WEI-SIANG HSIEH

Wayne Wei-siang Hsieh jest wykładowcą historii w Akademii Marynarki USA. Jest autorem publikacji *West Pointers and the Civil War: The Old Army in War and Peace* oraz współautorem *A Savage War: A Military History of the Civil War*.

SETH G. JONES

Seth G. Jones jest pierwszym wiceprzewodniczącym Centrum Badań Strategicznych i Międzynarodowych oraz kierownikiem w katedrze im. Harolda Browna. Jest autorem licznych książek, w tym *Three Dangerous Men: Russia, China, Iran and the Rise of Irregular Warfare*. Stopień doktora uzyskał na Uniwersytecie Chicagowskim.

ROBERT KAGAN

Robert Kagan jest pracownikiem Brookings Institution. Był zatrudniony w Departamencie Stanu i jest autorem licznych książek i artykułów na temat polityki zagranicznej i kwestii ogólnoświatowych. Aktualnie pracuje nad trzytomową historią amerykańskiej polityki zagranicznej *Dangerous Nation Trilogy*.

JONATHAN KIRSHNER

Jonathan Kirshner jest profesorem nauk politycznych i studiów międzynarodowych w Boston College. W jego dorobku są książki: *An Unwritten Future: Realism and Uncertainty in World Politics* oraz *American Power after the Financial Crisis*.

MATTHEW KROENIG

Matthew Kroenig wykłada zarządzanie na Uniwersytecie Georgetown i jest dyrektorem Centrum Strategii i Bezpieczeństwa im. Scowcrofta przy Radzie Atlantyckiej. Zna biegle język włoski i od 2013 r. prowadzi we Florencji coroczne cykle wykładów o Machiavellim. Jego najnowsza książka nosi tytuł *The Return of Great Power Rivalry*.

JAMES LACEY

Dr James Lacey jest kierownikiem w katedrze studiów nad wojną im. Mathew C. Hornera na Uniwersytecie Marynarki i profesorem studiów strategicznych w Kolegium Wojskowym Korpusu Marynarki. Jest autorem publikacji *The Washington War, Gods of War* oraz *Rome: A Strategy for Empire*.

GUY LARON

Guy Laron jest starszym wykładowcą stosunków międzynarodowych na Uniwersytecie Hebrajskim w Jerozolimie, pracował też gościnnie na Uniwersytecie Stanu Maryland, Uniwersytecie Northwestern oraz Uniwersytecie Oksfordzkim. Jest autorem *Origins of the Suez Crisis* oraz *The Six Day War*.

MICHAEL V. LEGGIERE

Dr Michael V. Leggiere jest profesorem historii i wicedyrektorem Centrum Historii Militarnej na Uniwersytecie North Texas. Jest autorem kilku nagradzanych publikacji na temat kampanii wojennych Napoleona.

MARGARET MACMILLAN

Margaret MacMillan jest profesorką historii na Uniwersytecie w Toronto oraz emerytowaną profesorką historii stosunków międzynarodowych na Uniwersytecie Oksfordzkim.

Specjalizuje się w historii stosunków międzynarodowych w XIX i XX w., a wśród jej publikacji są *The War That Ended Peace: The Road to 1914* oraz *War: How Conflict Shaped Us*.

TANVI MADAN

Tanvi Madan ma stopień doktora uzyskany na Uniwersytecie Stanu Teksas w Austin i jest starszym specjalistą w Brookings Institution, gdzie kieruje projektem dotyczącym Indii. Jest autorką książki *Fateful Triangle: How China Shaped US-India Relations during the Cold War* (2020).

THOMAS G. MAHNKEN

Thomas G. Mahnken jest profesorem w Centrum Badań Strategicznych im. Philipa Merrilla w Szkole Zaawansowanych Badań Międzynarodowych na Uniwersytecie Johnsa Hopkinsa i przewodniczącym oraz dyrektorem naczelnym Centrum Ocen Strategicznych i Budżetowych. Wcześniej wykładał zagadnienia strategii w U.S. Naval War College.

CARTER MALKASIAN

Carter Malkasian jest doktorem historii, autorem publikacji *The American War in Afghanistan: A History*. Wśród innych jego książek są: *War Comes to Garmser: Thirty Years of Conflict on the Afghan Frontier* oraz *Illusions of Victory: The Anbar Awakening and the Islamic State*. Jest wykładowcą w Szkole Studiów Podplomowych Marynarki.

DANIEL MARSTON

Daniel Marston jest historykiem i autorem nagradzanych publikacji na temat wojen i społeczeństwa od XVIII do XX wieku. Obecnie kieruje programem kształcenia dla strategów w Szkole Zaawansowanych Badań Międzynarodowych na Uniwersytecie Johnsa Hopkinsa.

JOHN H. MAURER

John H. Maurer jest profesorem w katedrze im. Alfreda Thayera Mahana, gdzie zajmuje się zagadnieniami potęg morskich i wielkiej strategii. Przewodniczył Wydziałowi Strategii i Polityki w U.S. Naval War College.

WALTER RUSSELL MEAD

Walter Russell Mead jest stypendystą fundacji Curry'ego w dziedzinie badań strategii i kwalifikacji do rządzenia państwem w Instytucie Hudsona, autorem licznych

publikacji, politycznym komentatorem „Wall Street Journal” oraz wykładowcą stosunków międzynarodowych i nauk humanistycznych w Bard College w Nowym Jorku.

MICHAEL COTEY MORGAN

Michael Cotey Morgan jest profesorem historii na Uniwersytecie Karoliny Północnej w Chapel Hill i autorem książki *The Final Act: The Helsinki Accords and the Transformation of the Cold War*.

MARK MOYAR

Mark Moyar kieruje katedrą historii militarnej im. Williama P. Harrisa w Hillsdale College. Jest autorem siedmiu książek, z których najnowsza to *Triumph Regained: The Vietnam War, 1965–1968*. Obecnie pracuje nad ostatnim tomem trylogii na temat wojny w Wietnamie. Ukończył z wyróżnieniem studia na Uniwersytecie Harvarda i obronił pracę doktorską na Uniwersytecie Cambridge.

WILLIAMSON MURRAY

Williamson Murray ukończył studia i obronił pracę doktorską z historii na Uniwersytecie Yale. Przez pięć lat służył w lotnictwie USA. Jest autorem i redaktorem licznych książek, obecnie emerytowanym profesorem na Uniwersytecie Stanu Ohio oraz w katedrze im. Marshalla na Uniwersytecie Korpusu Morskiego.

SARAH C. M. PAINE

S.C.M. Paine jest profesorką w katedrze historii i wielkiej strategii im. Williama S. Simsa na Wydziale Strategii i Polityki U.S. Naval War College. Jest autorką publikacji *Wars for Asia, 1911–1949* i *The Japanese Empire* oraz wspólnie z Bruce’em A. Ellemanem *Modern China: Continuity and Change 1644 to the Present*, a także współredaktorką pięciu książek na temat operacji morskich.

SERGEY RADCHENKO

Sergey Radchenko jest historykiem zimnej wojny oraz profesorem w katedrze im. Wilsona E. Schmidta w Szkole Zaawansowanych Badań Międzynarodowych na Uniwersytecie Johnsa Hopkina.

ISKANDER REHMAN

Iskander Rehman jest starszym specjalistą ds. studiów strategicznych w Amerykańskiej Radzie Polityki Zagranicznej w Waszyngtonie, gdzie kieruje badaniami w zakresie

historii stosowanej i wielkiej strategii. Pracę doktorską obronił w Paryżu w Instytucie Studiów Politycznych (Sciences Po).

THOMAS RID

Thomas Rid jest profesorem studiów strategicznych w Szkole Zaawansowanych Badań Międzynarodowych na Uniwersytecie Johnsa Hopkinsa. Jest najszerzej znany z prac na temat historii i zagrożeń związanych z technologiami informatycznymi w warunkach konfliktu. Jest autorem m.in. *Active Measures*, *Rise of the Machines*, *Cyber Will Not Take Place*.

JOSHUA ROVNER

Joshua Rovner wykłada i prowadzi badania nad zagadnieniami wywiadu i strategii na Uniwersytecie Amerykańskim. Jest także redaktorem naczelnym publikowanego przez sieć H-Diplo „International Security Studies Forum” i zastępcą redaktora naczelnego „Journal of Strategic Studies”.

PRIYA SATIA

Priya Satia jest profesorką historii stosunków międzynarodowych w katedrze im. Raymonda A. Spruance’a na Uniwersytecie Stanforda oraz autorką nagradzanych publikacji: *Spies in Arabia: The Great War and the Cultural Foundations of Britain’s Covert Empire in the Middle East*; *Empire of Guns: The Violent Making of the Industrial Revolution* oraz *Time’s Monster: How History Makes History*.

KORI SCHAKE

Kori Schake kieruje zespołem badawczym z dziedziny polityki zagranicznej i obronnej w American Enterprise Institute. Jest autorką *Safe Passage: The Transition from British to American Hegemony*; ma za sobą pracę w Narodowej Radzie Bezpieczeństwa, Departamencie Stanu i Departamencie Obrony.

MATT J. SCHUMANN

Matt J. Schumann obronił pracę doktorską na Uniwersytecie Exeter (2005) i wykłada na uniwersytetach Eastern Michigan oraz stanowym Bowling Green. Jest autorem publikacji na temat transatlantyckiej wojny siedmioletniej oraz atlantyckiego i kontynentalnego wymiaru strategicznej rywalizacji angielsko-francuskiej. Obecnie pracuje nad całościowymi dziejami pokoju akwizgrańskiego z 1748 roku.

BRENDAN SIMMS

Brendan Simms jest profesorem historii europejskich stosunków międzynarodowych i dyrektorem forum geopolitycznego na Uniwersytecie w Cambridge. Wśród jego publikacji znajdują się: *Europe, the Struggle for Supremacy, 1453 to the Present Day*; *Britain's Europe: A Thousand Years of Conflict and Cooperation* oraz *Hitler: Only the World Was Enough*.

JASON K. STEARNS

Jason K. Stearns jest zatrudniony jako wykładowca na Uniwersytecie Simona Fräsera, sprawuje także funkcję dyrektora grupy badawczej na temat Konga na Uniwersytecie Nowojorskim. Jest autorem publikacji *The War That Does Not Say Its Name: The Unending Conflict in the Congo*.

HEW STRACHAN

Hew Strachan jest profesorem stosunków międzynarodowych w katedrze im. biskupa Wardlawa na Uniwersytecie St. Andrews oraz emerytowanym profesorem All Souls College w Oksfordzie, gdzie w latach 2002–2015 zajmował stanowisko Chichele Professor w dziedzinie historii wojny. Wśród książek jego autorstwa warto wymienić *The First World War*; *Clausewitz's On War* oraz *The Direction of War*.

SUE MI TERRY

Sue Mi Terry jest dyrektorką prowadzonego przez Fundację Hyundai Centrum Koreańskiej Historii i Polityki Publicznej przy Centrum Wilsona. Niegdyś agentka CIA, w latach 2008–2009 wchodziła w skład Narodowej Rady Bezpieczeństwa, a w latach 2009–2010 służyła w Narodowej Radzie Wywiadu.

TOSHI YOSHIHARA

Toshi Yoshihara jest specjalistą w Centrum Ocen Strategicznych i Budżetowych. Wcześniej kierował katedrą studiów azjatycko-pacyficznych im. Johna A. van Beurena w Naval War College. Jest współautorem publikacji *Red Star over the Pacific: China's Rise and the Challenge to U.S. Maritime Strategy*.

WPROWADZENIE

Nieodzowna umiejętność: trzy pokolenia twórców nowoczesnego myślenia strategicznego

Hal Brands

Nic nie zastąpi strategii. To ona pozwala nam działać celowo w warunkach zaburzonego porządku światowego; ma zasadnicze znaczenie dla przechytrzenia naszych wrogów i pokonania ich. Bez strategii działania są przypadkowe i pozbawione kierunku, siła i przewaga są trwonione, a nie skutecznie wykorzystywane. Najpotężniejsze imperia są w stanie przetrwać krótki czas bez strategii, lecz nikt nie zdoła bez niej trwale prosperować.

Strategia jest czymś bardzo złożonym, ale zarazem bardzo prostym. Koncepcja strategii – czym ona jest, co obejmuje, jak ją najlepiej realizować – jest tematem nieskończonych dyskusji, bywa komplikowana i redefiniowana. Nawet najbardziej utalentowani przywódcy zmagali się z dylematami strategii. Jej istota jest jednak prosta: jest ona sztuką zyskiwania i wykorzystywania siły do osiągnięcia zasadniczych celów w warunkach globalnych napięć i oporu konkurentów i wrogów. Strategia jest nieodzowną umiejętnością zdobywania tego, czego pragniemy, środkami, jakimi dysponujemy, w świecie, który wydaje się nastawiony przeciwko nam.

W tym znaczeniu strategia jest ściśle powiązana z użyciem siły; element przemocy pojawia się bowiem w każdej kwestionowanej relacji. Gdyby na świecie panowała harmonia i każdy mógł zrealizować swoje marzenia, dyscyplina skoncentrowana na panowaniu nad konkurencyjnymi relacjami nie byłaby potrzebna. Ta książka została ukończona w momencie, gdy inwazja Rosji na Ukrainę obudziła w Europie największy konflikt zbrojny od czasów drugiej wojny światowej, co przypomniało nam wszystkim – niestety – że *hard power* (twarda siła militarna) nie straciła racji bytu. Strategia obejmuje

jednak wszystkie formy siły, co pozwala pomyślnie funkcjonować w niespokojnym świecie. Jest w gruncie rzeczy z natury optymistycznym przedsięwzięciem, opartym na założeniu, że środki mogą służyć osiągnięciu konstruktywnych celów, przywódcy są raczej w stanie sprawować nad wydarzeniami kontrolę niż podporządkowywać się ich biegowi¹. Strategia jest zatem ponadczasowa w przeciwieństwie do naszego jej rozumienia. Podstawowe wyzwania strategii były znane Tukidydesowi, Machiavellemu i Clausewitzowi, co sprawia, że nadal należy czytać ich dzieła. Obszar studiów strategicznych znajduje oparcie w przekonaniu, że istnieje podstawowa logika strategii, niezależna od czasu i miejsca. Nigdy jednak nie ustalono podstawowego znaczenia terminu „strategia” i zawsze interpretujemy nawet najbardziej klasyczne teksty przez pryzmat tego, co nas aktualnie absorbuje. Ta nieuchwytność i zmienność strategii wynikają z faktu, że każdy okres uczy nas czegoś o samej koncepcji i wymogach prawidłowego jej stosowania. Współcześnie zasadnicze znaczenie ma odnowienie naszego rozumienia strategii. Rozsądni ludzie nie mogą już wierzyć, że – jak sądzono czasem jedno pokolenie wstecz – wojna w dobie pozimnowojennego pokoju stała się reliktem przeszłości. Ostra konkurencja, zwieńczona groźbą katastrofalnego konfliktu, jest ponurą rzeczywistością naszych czasów. Geopolityczna supremacja i podstawowe bezpieczeństwo demokratycznego świata zderzają się z największymi od dziesięcioleci wyzwaniami. Strategia jest najcenniejsza, gdy przeszkody są wysokie, a konsekwencje niepowodzenia – poważne. Oznacza to, że nagroda za dobrą strategię i dogłębne rozumienie leżącej u jej podstaw historii staje się naprawdę cenna.

I

„Wojna, gdy nadchodzi, dominuje nasze życie”² – pisał Edward Mead Earle we wstępie do pierwszego wydania *Makers of Modern Strategy*³. Ta publikacja powstała w jednym

¹ Istnieje obszerna literatura na temat znaczenia i natury strategii. Na przykład: Lawrence Freedman, *Strategy: A History*, Oxford University Press, New York 2014; Hal Brands, *What Good is Grand Strategy? Power and Purpose in American Statecraft from Harry S. Truman to George W. Bush*, Cornell University Press, Ithaca 2014; John Lewis Gaddis, *On Grand Strategy*, Penguin, New York 2018; Paul Kennedy, *Grand Strategies in War and Peace*, Yale University Press, New Haven 1992; Edward Luttwak, *Strategy: The Logic of War and Peace*, Harvard University Press, Cambridge 2002; Hew Strachan, *The Direction of War: Contemporary Strategy in Historical Perspective*, Cambridge University Press, New York 2013; Beatrice Heuser, *The Evolution of Strategy: Thinking War from Antiquity to the Present*, Cambridge University Press, Cambridge 2012.

² Jeżeli nie zaznaczono inaczej, cytaty z dzieł obcych w niniejszej publikacji zostały przetłumaczone przez tłumaczy.

³ Edward Mead Earle, *Introduction*, w: Edward Mead Earle (red.), *Makers of Modern Strategy: Military Thought from Machiavelli to Hitler*, Princeton University Press, Princeton 1943, New York, Atheneum, 1966, s. vii.

z najgorszych momentów najstraszniejszej wojny w historii ludzkości; została wydana w 1943 r., gdy konflikt ogarnął lądy i morza. Ten kontekst nadał książce niezwykle znaczenie – studiowanie strategii stało się dla kilku pozostałych jeszcze na świecie demokracji kwestią życia i śmierci. Zespół autorski złożony z amerykańskich i europejskich naukowców dążył do propagowania lepszego rozumienia strategii poprzez przesłedzenie ewolucji myśli wojskowej czołowych aktorów życia politycznego od Machiavellego do Hitlera⁴. W tomie podkreślano jednak inną nieuniknioną konsekwencję drugiej wojny światowej, mianowicie że los danego kraju zależy od wielu więcej czynników niż tylko doskonałość w walce. „We współczesnym świecie – pisał Earle – strategia jest sztuką kontrolowania i wykorzystywania zasobów narodu – lub koalicji narodów – w tym sił zbrojnych, w celu skutecznego realizowania i zagwarantowania jego żywotnych interesów wobec obecnych, potencjalnych bądź jedynie hipotetycznych wrogów”⁵. Strategia obejmowała wiele wymiarów zarządzania państwem i odnosiła się do warunków zarówno pokoju, jak i wojny.

W *Makers of Modern Strategy* eksponowano tezę, sformułowaną w okresie międzywojennym przez brytyjskich naukowców, takich jak John Frederick Charles Fuller i Basil Liddell Hart, że strategia nie jest jedynie domeną wybitnych dowódców wojskowych. Stanowi również obszar aktywności ekonomistów, rewolucjonistów, polityków, historyków i wszystkich obywateli zatroskanych o los demokracji⁶. W książce pokazywano, jak zanurzenie w historię może owocować bogatszym, głębszym zaangażowaniem w meandry strategii oraz dynamikę wojny i pokoju. Dlatego pierwsza wersja publikacji pomogła nadać studiom strategicznym charakter nowoczesnej dziedziny badań naukowych, w której przeszłość jest głównym źródłem analizy problemów współczesności.

Jeśli studia strategiczne narodziły się jako dyscyplina podczas wojny, to dojrzałość uzyskały w czasie zimnej wojny. Stany Zjednoczone stały się supermocarstwem i tym samym pojawiły się rozległe potrzeby intelektualne, pozwalające sprostać rosnącym globalnym zobowiązaniom. Rewolucja nuklearna wzbudziła fundamentalne pytania o cel wojny i relację między siłą a dyplomacją. Nowe pokolenie uczonych badało zasób wiedzy historycznej i w wielu przypadkach poddawało go rewizji, skutkiem czego powstała nowa dyscyplina. Naukowcy i politycy – przez pryzmat wyzwania zimnej

⁴ Wśród autorów europejskich było wielu uciekinierów z hitlerowskich Niemiec. Zob. Anson Rabinach, *The Making of Makers of Modern Strategy: German Refugee Historians Go to War*, „Princeton University Library Chronicle” 2013, nr 75(1), s. 97–108.

⁵ Edward Mead Earle, *Introduction*, s. viii.

⁶ Zob. tekst Lawrence’a Freedmana *Strategia: historia idei*, rozdział 1 w niniejszym tomie, także: Brands, *What Good is Grand Strategy?*

wojny – na nowo interpretowali historyczne teksty, takie jak pisma Carla von Clausewitza⁷.

Taki kontekst doprowadził ostatecznie, po kilku falstartach, do publikacji w 1987 r. drugiego wydania *Makers of Modern Strategy*⁸. W tomie pod redakcją Petera Pareta, przy współpracy Gordona Craiga i Felixa Gilberta, autorzy zgłębiali takie zagadnienia, jak strategia nuklearna i gwałtowna rebelia, które miały wysunąć się na pierwszy plan zimnowojennej polityki⁹.

Pierwszą i drugą wojnę światową traktowano bardziej jako fragment odrębnego okresu historycznego niż jako wydarzenia mniej lub bardziej aktualne. W drugim wydaniu zwrócono większą uwagę na historyczny rozwój amerykańskiej strategii i zaktualizowano interpretację kluczowych zagadnień i postaci. Co interesujące, w tomie pod redakcją Pareta ujęcie strategii było nieco węższe: zdefiniowano ją jako „rozwój, intelektualne opanowanie i wykorzystanie wszystkich zasobów państwa do celów realizacji jego polityki w czasie wojny”¹⁰. Ogólna wymowa książki była taka, że w warunkach ogromnych zagrożeń nowoczesnej wojny zasadnicze znaczenie ma rozumienie strategii militarnej.

Oba tomy były – i pozostają – publikacjami klasycznymi, których lektura nadal może przynosić korzyści zarówno z uwagi na treść poszczególnych tekstów, jak i dzięki prezentacji ewolucji analizy strategicznej w zachodnim świecie. Oba były modelowe dla sposobu wykorzystywania wiedzy akademickiej w edukacji demokratycznych społeczeństw, tak aby lepiej potrafiły bronić swoich interesów i wartości. Co nieuniknione, oba tomy zestarzały się jednak od czasu publikacji i przypominają nam, że stan rzeczy i wiedzy z czasem ulega zmianie.

II

Od 1986 r. świat zmienił się drastycznie. Skończyła się zimna wojna i Ameryka uzyskała niespotykaną dotąd w nowożytnych dziejach przewagę, mierząc się jednocześnie ze starymi i nowymi problemami. Rozprzestrzenienie broni nuklearnej, terroryzm i rebelie,

⁷ Zob. tekst Hewa Strachana *Przemijające znaczenie i trwałość istotność Clausewitza*, rozdział 5 w niniejszym tomie, także: Michael Desch, *Cult of the Irrelevant: The Waning Influence of Social Science on National Security*, Princeton University Press, Princeton 1943; Fred Kaplan, *The Wizards of Armageddon*, Stanford University Press, Stanford 1991.

⁸ Na temat ewolucji publikacji zob.: Michael Finch, *Making Makers: The Past, The Present, and the Study of War*, Oxford University Press, Oxford 2024.

⁹ Być może dlatego, że zimną wojnę w 1986 r. wciąż zaliczano do „wydarzeń bieżących”, w książce znalazły się jedynie trzy obszernie teksty oraz krótkie podsumowanie, rozważające zagadnienia strategii w okresie po 1945 roku.

¹⁰ Peter Paret, *Introduction*, w: Peter Paret (red.), *Makers of Modern Strategy: From Machiavelli to the Nuclear Age*, Princeton University Press, Princeton 1986, s. 3, wyróżnienie autora.

konflikty w szarej strefie i działania nieregularne oraz cyberbezpieczeństwo dołączyły do rosnącej listy przedmiotów zainteresowania strategii. Nowe technologie i sposoby prowadzenia wojny stały się wyzwaniem dla modeli strategii i konfliktów. Przez pewien czas Ameryka cieszyła się okresem zawieszenia geopolitycznego współzawodnictwa wielkich mocarstw. Te wakacje nieodwołalnie się jednak skończyły, w momencie gdy Chiny dążą do hegemonii, Rosja stara się poddać dramatycznej rewizji równowagę sił w Europie, a szereg innych podmiotów rzuca wyzwanie Waszyngtonowi i międzynarodowemu porządkowi, którego USA są liderem.

Współcześnie globalne *status quo* jest bez przerwy ostro podważane, a perspektywa wojny między państwami dysponującymi bronią nuklearną staje się przerażającą realną. Nie ma gwarancji, że w obecnym stuleciu demokracje osiągną przewagę, geopolityczną bądź ideologiczną, jak to ostatecznie stało się w XX wieku. Po okresie precedensowej dominacji, która łagodziła skutki strategicznej opieszałości, Ameryka i jej sojusznicy weszli w okres wymagający strategicznej dyscypliny i uważności.

W miarę jak przyszłość zaczęła jawić się jako coraz groźniejsza, nasze rozumienie przeszłości uległo zmianie. Przez ostatnich czterdzieści lat badania naukowe na temat polityki międzynarodowej, wojny i pokoju podlegały coraz większej internacjonalizacji, czemu towarzyszyło otwieranie kolejnych archiwów i uwzględnianie nowych punktów widzenia. Uczni wniesli świeże spojrzenie do badań dotyczących pozornie znanych zagadnień, zawartych w klasycznych tekstach i związanych z przebiegiem obu wojen światowych i zimnej wojny¹¹. Czas dla prac nad strategią może być trudny, lecz jest zarazem dobry dla aktualizacji naszego jej rozumienia.

Po pierwsze, mamy do czynienia z pytaniem o to, kto i co ma znaczenie jako „twórca”. Teoretycy i praktycy wojny zachowują fundamentalne znaczenie. Wielu znakomitych strategów, których idee i osiągnięcia wypełniały strony poprzednich edycji – Machiavelli i Clausewitz, Napoleon i Jomini, Hamilton i Mahan, Hitler i Churchill – pojawiają się ponownie w tym tomie¹². Indywidualiści nadal uzyskują najwyższe oceny, to bowiem ludzie formułują i realizują strategię i poprzez ich koncepcje i doświadczenia najlepiej rozumiemy bezlitosne wymagania, jakie wiążą się z tymi wyzwaniami.

Twórcy strategii nie budują jej jednak w próżni, ponieważ jest ona również kształtowana przez zmiany technologiczne i kulturę organizacji, siły społeczne i prądy intelektualne, ideologie i rodzaje systemów władzy, spory pokoleniowe i aktywność

¹¹ Zob. zarówno Thomas W. Zeiler, *The Diplomatic History Bandwagon: A State of the Field*, „Journal of American History” 2009, nr 95(4), s. 1053–1073; Hal Brands, *The Triumph and Tragedy of Diplomatic History*, „Texas National Security Review” 2017, nr 1(1); Mark Moyar, *The Current State of Military History*, „Historical Journal” 2007, nr 50(1), s. 225–240; jak i liczne teksty w niniejszym tomie.

¹² Poświęcone im teksty są jednak całkowicie nowe.

na rynku pracy¹³. Na przykład kwestią sporną pozostaje, czy amerykańska zimnowojenna strategia nuklearna wyrosła pierwotnie z eleganckiej analizy przeprowadzonej przez „Czarnoksiężników Armageddonu”¹⁴, czy z mało przejrzystych, nieefektywnych i często bezosobowych biurokratycznych procesów¹⁵. Ważniejsze jest może to, że myśl strategiczna i działania kreatorów strategii spoza kręgu zachodniego – między innymi Sun Zi i Muhammada (Mahometa), Tecumseha i Nehru, Kim Dzong Una i Mao Zedonga, których sylwetki prawie nie pojawiały się we wcześniejszych publikacjach – znacząco wpłynęły na kształt świata i muszą zostać wzięte pod uwagę w naszych rozważaniach. To nie jest kwestia mody ani politycznej poprawności: poszukiwanie myśli strategicznej w obszarach nieznanymi zapobiega intelektualnej stagnacji, wywodzącej się z ciągłego odtwarzania znanych wątków i motywów.

Zmieniło się też znaczenie określenia „nowoczesny”. Pojawiły się nowe sposoby prowadzenia wojny, w epoce cyfrowej zmianie uległa działalność wywiadu, działania niejawne i inne znane od dawna narzędzia strategii. Lista zagadnień będących przedmiotem troski polityków w nadchodzących dziesięcioleciach – i wpływających na to, co postrzega się jako istotną przeszłość – różni się od aktualnej w 1986 czy 1943 roku. Ponadto krwawy i niespokojny wiek XX można obecnie badać całościowo; zarówno zimna wojna, jak i era pozimnowojenna stanowią oddzielne okresy historyczne, które wiele wniosły do naszej wiedzy na temat zagadnień od strategii nuklearnej do walki z terroryzmem i mechanizmów przetrwania państw zbójceckich. W konsekwencji około połowy tekstów w niniejszym tomie poświęcono wydarzeniom w XX w. i późniejszym.

I wreszcie, czym jest „strategia”? Pierwotnie terminem tym określano fortele lub podstępny stosowane przez generałów w celu przechytrzenia przeciwników. W XIX w. strategię zaczęto kojarzyć z przywództwem militarnym. Później, podczas obu wojen światowych i zimnej wojny, rozpowszechniło się szersze pojmowanie strategii, mimo że samą koncepcję wciąż kojarzono głównie z konfliktem militarnym¹⁶. Także w odniesieniu do tej kwestii dokonano pewnej rewizji.

Niektórzy z największych amerykańskich strategów, tacy jak John Quincy Adams i Franklin Roosevelt, byli bardziej dyplomatami i politykami niż żołnierzami. Strategie czasu pokojowego współzawodnictwa mogą mieć równie poważne konsekwencje

¹³ Tę kwestię podkreślono również w drugim tomie publikacji. Zob. Peter Paret, *Introduction*, s. 3–7.

¹⁴ Nawiązanie do książki Freda Kaplana *Wizards of Armageddon* z 1983 r. o grupie ludzi, którzy w ścisłej tajemnicy opracowali plany i nakreślili politykę użycia bomby atomowej (*przyp. tłum.*).

¹⁵ Zob. tekst Francisa Gavina (*Ulotna natura strategii nuklearnej*, rozdział 28) i Erica Edelmana (*Strategia nuklearna w teorii i praktyce*, rozdział 27) w niniejszym tomie.

¹⁶ Zob. Edward Mead Earle, *Introduction*, s. viii; Peter Paret, *Introduction*; a także tekst Lawrence’a Freedmana (*Strategia: historia idei*, rozdział 1 w niniejszym tomie).

jak strategii konfliktu zbrojnego, także dlatego, że te pierwsze mogą decydować o momencie i warunkach jego wybuchu. Rywalizacja geopolityczna rozgrywa się na forum organizacji międzynarodowych, w cyberprzestrzeni i w obszarze gospodarki globalnej; potężną bronią mogą być takie narzędzia zarządzania państwem, jak finanse i ukryte działania oraz wartości niematerialne, jak np. moralność. Nawet strategii biernego oporu wpłynęły dogłębnie na porządek międzynarodowy.

Aby było jasne, badania nad wojną i przygotowaniem do niej pozostają w centrum zainteresowań studiów strategicznych, choćby dlatego, że gorący konflikt przynosi ostateczne rozstrzygnięcie kwestii, które są celem strategii. Gdy nadchodzi wojna, dominuje ona rzeczywistość nasze życie. Historia przymusu zbrojnego i zorganizowanej przemocy jest niezwykle istotna, zważywszy na liczne współczesne zagrożenia dla międzynarodowego pokoju. Porównanie Napoleona, który znakomicie opanował użycie siły i doprowadził swój kraj do ruiny, z odrzucającym przemoc Gandhim, który poprowadził swój do wolności, z pewnością przynosi odpowiedź na pytanie, co ostatecznie może być uznane za strategię.

III

Niniejsza książka stanowi próbę uchwycenia trwałych elementów strategii z uwzględnieniem nowych zjawisk i perspektyw. Zebrane w niej teksty zostały zgrupowane w pięciu częściach.

Część I poświęcono podstawom i twórcom strategii. Ujęte w niej teksty dotyczą klasyków gatunku i omówiono w nich zagadnienia kwestionowane współcześnie oraz te o trwałym znaczeniu. Przeanalizowano trwające dyskusje na temat rozumienia strategii i zajęto się sposobem, w jaki kwestie podstawowe, takie jak finanse, gospodarka, ideologia i geografia, kształtują ją w praktyce. Pokazano też, jak nowoczesna strategia na dobre i złe wciąż pozostaje pod silnym wpływem osobowości sprzed wieków czy wręcz tysiącleci.

W części II zajęto się strategią w okresie rywalizacji wielkich mocarstw, obejmującym czas od powstania nowoczesnego międzynarodowego systemu państwowego w XVI i XVII w. do momentu poprzedzającego wielkie przemiany w wieku XX. W tej części przeanalizowano schematy wojny i rywalizacji w dawnym, wielobiegunowym świecie na tle ważnych zjawisk – intelektualnych, ideologicznych, technologicznych i geopolitycznych – które dały impuls do równie godnych uwagi innowacji w zakresie strategii. Prześledzono rozwój koncepcji takich jak równowaga sił i prawo wojny, które miały na celu jedocześnie okiełznać antagonizmy w obrębie systemu międzynarodowego i je uregulować. W końcu omówiono strategii podmiotów stawiających opór dawnym

i wschodzącym potęgom epoki – czy to konfederacji rdzennych ludów Ameryki, czy teoretyków i praktyków antykolonialnego aktywizmu w rządzonych przez Brytyjczyków Indiach i gdzie indziej.

Część III dotyczy strategii w czasie wojny globalnej i koncentruje się na rozwoju idei, doktryn i praktyk, które funkcjonowały w czasie pierwszej i drugiej wojny światowej. Były to kataklizmy niemające odpowiedników we wcześniejszych dziejach ludzkości. Tkwił w nich potencjał zniszczenia cywilizacji; pchały one zaawansowane społeczeństwa industrialne do desperackiej, długotrwałej walki o przetrwanie; zniszczyły nieodwracalnie istniejący świat. Przywódcy tworzyli strategie mające sprostać nowym wyzwaniom i wykorzystać szanse tkwiące w prowadzeniu nowoczesnych walk na skalę globalną; rozwijali wizje odbudowy porządku światowego. Przy wszystkich swych zaletach i brakach strategie, które wyłoniły się z tych konfliktów, kształtowały politykę międzynarodową do końca XX w. i dalej.

Część IV poświęcono strategii w czasach świata dwubiegunowego. USA i Związek Radziecki wyszły z drugiej wojny światowej jako rywalizujące supermocarstwa, stojące na czele podzielonego systemu międzynarodowego. Europejskie imperia rozpadły się, dając początek nowym państwom i stwarzając podłoże dla szeroko zakrojonego chaosu. Broń nuklearna zmusiła polityków do przemyślenia roli siły w kwestiach globalnych i zastanowienia się, jak narzędzia wojny można zastosować do uzyskania przewagi w rywalizacji w czasach pokoju. Przywódcy – nie tylko w Moskwie i Waszyngtonie – musieli sformułować strategie zabezpieczenia swoich interesów w warunkach światowej zimnej wojny. W tej części poruszono zagadnienia, które naznaczyły schyłek XX w. i nadal zachowują znaczenie, takie jak strategia nuklearna, zaangażowanie i niezaangażowanie, wojny konwencjonalne i zastępcze, strategie małych państw i reżimów rewolucyjnych, połączenie rywalizacji z dyplomacją.

Wreszcie w części V skupiono się na strategii po okresie zimnej wojny, który charakteryzował się głównie supremacją USA i reakcjami, jakie ona wywoływała. Dominująca Ameryka dążyła do maksymalnego wykorzystania swojej przewagi. Potęga nie zapewniła jednak uwolnienia się od nieustających dylematów strategii, takich jak równowaga kosztów i ryzyka czy też harmonizacja środków i celów. Nie pozwoliła też uwolnić się od działań rywali, realizujących własne strategie, aby podważyć lub obalić światowy porządek pod przywództwem USA. Na początku XXI w. dominujące rozumienie strategii zostało poddane próbie przez przemiany technologiczne, które przeniosły rywalizację i działania wojenne na nowe obszary i przyspieszyły tempo interakcji w skali globalnej. W części tej poddano zatem analizie strategiczne problemy, które były wyznacznikami amerykańskiej hegemonii, i powstanie zagrożeń, które charakteryzują współczesny krajobraz polityczny.

W każdej części autorzy biorą pod uwagę aspekt aktualny i ponadczasowy – szczególne okoliczności historyczne, które dały asumpt do powstania określonego zasobu koncepcji lub działań – a także dokonują strategicznego oglądu idei, których przywołanie nie jest ograniczone do określonych okoliczności. We wszystkich częściach znajdują się teksty o charakterze monograficznym lub porównawczym, których celem jest objaśnienie zagadnień i sporów wykraczających poza omówienie jednej postaci historycznej¹⁷.

Ujmując rzecz całościowo, w zebranych tekstach pojawiają się przykłady strategii nieskutecznych i takich, które przyniosły sukces. Omówiono strategie nastawione na osiągnięcie ostatecznego zwycięstwa w wojnach i strategie ograniczania wojen czy wręcz ich unikania. Są strategie oparte na religii i ideologii oraz przykłady aktorów, którzy uważali, że sama walka jest już strategią – że opór, skuteczny bądź nie, może stanowić formę wyzwolenia. Uwzględniono strategie morskie i lądowe, strategie na wyniszczenie i strategie unicestwienia, strategie demokracji i tyranii, strategie transformacji i strategie równowagi. Wyszute z nich wnioski są bogate i złożone; autorzy nie zawsze są zgodni co do kwestii zasadniczych, wydarzeń bądź postaci. Przez cały tom i poszczególne jego części przewija się jednak sześć głównych wątków.

IV

Po pierwsze, zakres objęty badaniem strategii musi być obszerny. Nawet w 1943 r., w warunkach wojny światowej, dla Edwarda Meada Earle'a było oczywiste, że strategia jest zbyt ważnym i złożonym zagadnieniem, by pozostawiać ją wyłącznie generałom. Współcześnie ogląd musi być jeszcze szerszy. Aby zrozumieć, że wojna i zagrożenie nią pozostają w centrum ludzkich spraw, trzeba spojrzeć na przemocowy rewizjonizm Władimira Putina czy na niesamowity rozwój floty chińskiej i groźbę siłowego przekształcenia porządku w regionie Zachodniego Pacyfiku. Wystarczy jednak spojrzeć na ekspansywność parcia Pekinu do uzyskania prymatu światowego – obejmującego także przejmowanie inicjatywy w organizacjach międzynarodowych, budowę sieci zależności gospodarczych innych krajów, dążenie do dominacji w zakresie kluczowych technologii XXI w., wykorzystywanie działań (dez)informacyjnych do tworzenia podziałów w obrębie społeczeństw demokratycznych i ich demoralizowania oraz promocji

¹⁷ Chronologiczne podziały poszczególnych części są z konieczności nie do końca precyzyjne. Na przykład pewne tematy pojawiające się w kontekście wojen światowych – jednym z przykładów jest koncepcja wojny totalnej – mają korzenie we wcześniejszych okresach. Z kolei niektóre postaci, jak choćby Stalin, przekraczają podział między okresami.

chińskich wpływów ideologicznych na całym świecie – by zrozumieć, że strategia jest czymś znacznie bardziej zróżnicowanym niż tylko wojna lub jej groźba¹⁸.

Kulminacją strategii jest synergia: połączenie wielu narzędzi: broni, środków finansowych, dyplomacji, a nawet idei, do osiągnięcia ostatecznych celów. Istota strategii leży w zintegrowaniu siły z kreatywnością w celu uzyskania przewagi w sytuacjach rywalizacji, niezależnie od konkretnego rodzaju tej siły. Oznacza to, że rozszerzenie bazy danych rozpatrywanych przypadków ma równie istotne znaczenie dla wzbogacenia i zróżnicowania naszej wiedzy na temat strategii, jak i dla samej strategii.

Po drugie, zmagania ze strategią wymagają uznania prymatu polityki i jej wszechobecności. Nie polega to na afirmacji często niewłaściwie rozumianego sformułowania Clausewitza, że wojna jest tylko kontynuacją polityki innymi środkami. Chodzi raczej o to, że o ile wyzwania strategii mogą być uniwersalne, o tyle treści strategii faktycznie nie da się oddzielić od systemu politycznego, którego jest wytworem.

Strategie Aten i Sparty podczas wielkiej wojny peloponeskiej były zakorzenione w instytucjach stron konfliktu, reprezentowanych przez nie tendencjach i pęknięciach. Napoleońskie innowacje strategii militarnej były produktami epokowych przemian politycznych i społecznych ukształtowanych przez rewolucję francuską. Celem strategii sformułowanej przez Johna Quincy'ego Adamsa dla XIX-wiecznej Ameryki było zapewnienie sukcesu demokratycznemu eksperymentowi, częściowo przez wykorzystanie ideologicznego impetu wywieranego na zagranicę. Z kolei strategii geopolitycznych rewolucji realizowane przez wielkich tyranów XX w. były ściśle powiązane ze strategiami rewolucji politycznych i społecznych, które wprowadzali we własnych krajach. Każda strategia jest przesiąknięta polityką i dlatego zmiany polityczne i społeczne – rozwój demokracji, pojawienie się totalitaryzmu czy zapoczątkowanie dekolonizacji – tak często pobudzają ewolucję strategii. Dlatego też strategiczna rywalizacja jest w równym stopniu testem dla systemu politycznego, co próbą poszczególnych przywódców. Spór o to, czy społeczeństwa liberalne są w stanie pokonać swoich nieliberalnych wrogów, sięga wstecz do Tukidydesa i Machiavellego. To fundament trwającej rywalizacji USA z Chinami i Rosją. Ważnym, chociaż niebezspornym tematem niniejszego tomu jest teza, że demokracje są w stanie lepiej realizować strategię. Efektami koncentracji władzy mogą być skuteczność i błyskotliwość w perspektywie krótkookresowej, rozproszenie władzy ostatecznie sprzyja jednak wzmocnieniu społeczeństwa i podejmowaniu

¹⁸ To samo można powiedzieć o strategiach realizowanych obecnie przez innych konkurentów USA. Zob.: Seth Jones, *Three Dangerous Men: Russia, China, Iran, and the Rise of Irregular Warfare*, W.W. Norton, New York 2021; Elizabeth Economy, *The World According to China*, Polity, London 2022.

rozsądniejszych decyzji¹⁹. Po trzecie, wartość strategii jest najwyższa, gdy ujawnia ona siłę w nieoczekiwanych okolicznościach. Nawet najsilniejsze kraje potrzebują strategii; zastosowanie przeważającej siły może przynieść zwycięstwo, jednak poleganie na brutalnej sile nie jest najciekawszą formą strategii, a wynik rywalizacji nie zawsze jest zeterminowany materialną równowagą sił. Najskuteczniejszymi strategiami są takie, które zmieniają równowagę sił przez tworzenie nowych przewag²⁰.

Przewagi te mogą wynikać z ideologicznego przekonania, które wyzwala nowe i śmiercionośne sposoby prowadzenia wojny, jak to się stało na Półwyspie Arabskim za sprawą proroka Muhammada. Mogą się wywodzić z odgórnej koordynacji koalicji, czego przykładem jest Wielka Koalicja w czasie drugiej wojny światowej, bądź ze zrezygnowanego zastosowania różnorodnych narzędzi zarządzania, czego dowiódł Tecumseh podczas walk przeciw amerykańskiej ekspansji na zachód. Źródłem przewagi może być nacisk w obszarach, w których przeciwnik jest słaby lub wrażliwy, jak wykazały rosyjskie i irańskie strategie działań nieregularnych. Siła może nawet, paradoksalnie, wynikać ze słabości, czego dowiodły w okresie zimnej wojny słabsze państwa, wykorzystując swój brak odporności do uzyskania ustępstw ze strony supermocarstw. Przewagę może dać także nietypowe spojrzenie na naturę rywalizacji: Mao ostatecznie zatryumfował w chińskiej wojnie domowej, bo manipulował regionalnymi i globalnymi konfliktami w celu odniesienia zwycięstwa w konflikcie lokalnym. Tak więc mimo że strategia może się wyrażać w działaniu, jest dziedziną do głębi intelektualną. Obejmuje umiejętną ocenę złożonych sytuacji i relacji, umożliwiającą odnalezienie w nich kluczowego źródła przewagi.

Trzeba oczywiście przyznać, że kreatywność nie zawsze jest w stanie zanegować okrutną arytmetykę sił: posiadanie licznej armii i dużych zasobów finansowych nigdy nie zaszkodzi. Ale rada nie zawsze brzmi: „bądź silniejszy”. Przydatne jest raczej zrozumienie, jak bardzo zróżnicowane mogą być źródła przewagi i jak dobra strategia może poprawić wynik równania.

Co zatem jest kluczem do stworzenia skutecznej strategii? Teoretycy i praktycy od dawna szukają uniwersalnej recepty na sukces. Zasady wojny i strategii są „prawdziwe jak tabliczka mnożenia, prawo grawitacji bądź prędkość rzeczywista lub każda

¹⁹ Na ten temat zob. m.in. teksty w niniejszym tomie: Walter Russell Mead, *Tukidydes, Polibiusz i spuścizna świata starożytnego* (rozdział 2), Tami Biddle Davis, *Demokratyczni przywódcy i strategie koalicyjnych działań wojennych: Churchill i Roosevelt podczas drugiej wojny światowej* (rozdział 23), i Matthew Kroenig, *Machiavelli i narodziny nowoczesnej myśli strategicznej* (rozdział 4).

²⁰ Ten aspekt poruszono także w: Richard Betts, *Is Strategy an Illusion?*, „International Security” 2000, nr 25(2), s. 5–50; Lawrence Freedman, *Strategy*.

inna niezmienna zasada filozofii naturalnej” – twierdził William Tecumseh Sherman²¹. Czwartym wątkiem niniejszej książki jest stwierdzenie, że niezależnie od tego, jak bardzo chcemy, by strategia była nauką, zawsze pozostaje ona nie do końca określona sztuką.

Teksty w tym tomie zawierają oczywiście liczne sugestie ogólnych wytycznych i przydatnych wskazówek. Zręczni stratedzy znajdują sposoby wykorzystywania swoich silnych stron przeciw słabościom przeciwników, nigdy nie tracąc z pola widzenia potrzeby zachowania równowagi celów i środków. Zasadnicze znaczenie ma świadomość momentu, kiedy należy się zatrzymać, ponieważ przekroczenie go może wywołać katastrofalne skutki. Znajomość samego siebie i wroga jest banałem, jednocześnie jednak życiową koniecznością. Skoro porażki strategii są często porażkami wyobraźni, stratedzy potrzebują sposobów sprawdzenia swoich założeń i ich potwierdzenia²². Dążenie do stałych zasad strategii – w opozycji do rozważań na temat dobrej metody – jest celem nieosiągalnym, ponieważ przeciwnik także ma coś do powiedzenia. Strategia jest przedsięwzięciem nieustająco interaktywnym, w którym myślący przeciwnik jest gotów zniweczyć nawet najelegantszy plan²³.

W zawartych w niniejszym tomie tekstach autorzy akcentują powszechność zaskoczenia i łatwość utraty przewagi strategicznej. Strategie ekspansji Hitlera przynosiły wspaniałe rezultaty do momentu, kiedy przestały być skuteczne. W okresie pozimnowojennym sam fakt amerykańskiej dominacji skłaniał jej przeciwników do opracowywania asymetrycznych odpowiedzi. Pojawienie się nowych obszarów prowadzenia wojny zwykle skłania strategów do marzeń o uzyskaniu trwałej przewagi, rzeczywistość sprowadza ich jednak na ziemię, gdy inni odzyskują dystans. W prawie każdym okresie wybitni przywódcy ruszali na wojny, oczekując krótkiego, zakończonego zwycięstwem konfliktu, który przeradzał się w długotrwałą i krwawą wojnę.

To wszystko sprawia, że strategia jest procesem, który nie ma końca, w którym umiejętność adaptacji, elastyczność i najbardziej nieuchwytna cecha – zdrowy osąd – są równie ważne jak błyskotliwość pierwotnego założenia. Może właśnie dlatego demokracje, oparte na równowadze, radzą sobie lepiej: nie dlatego, że są odporne na błędy w strategicznej ocenie, lecz dlatego, że wymagają odpowiedzialności i zapewniają immanentne możliwości, pomagające te błędy zniwelować. Przypomina nam to również,

²¹ Lawrence Freedman, *The Meaning of Strategy, Part II: The Objectives*, „Texas National Security Review” 2018, nr 1(2) s. 45.

²² Na temat strategicznych porażek jako porażek wyobraźni zob.: Kori Schake, *Strategiczna doskonałość: Tecumseh i konfederacja plemienna*, rozdział 15 w niniejszym tomie.

²³ Hal Brands, *The Lost Art of Long-Term Competition*, „The Washington Quarterly” 2018, nr 41(4), s. 31–51.

dłaczego historia jest tak ważna dla dobrej strategii: nie dlatego, że dostarcza list kontrolnych prowadzących do strategicznej doskonałości, lecz dlatego, że wskazuje przykłady przywódców, którzy zdołali osiągać sukcesy wśród zagrożeń, niepewności i porażek, jakie napotykali na swej drodze.

Prowadzi to do piątego wątku – koszty strategicznego i historycznego analfabetyzmu mogą być katastrofalnie wysokie. Gdyby taktyczne i operacyjne mistrzostwo miało decydujące znaczenie, Niemcy zdołałyby wygrać nie jedną wojnę światową, lecz dwie. W rzeczywistości przyczyną porażek Niemiec – podobnie jak prawie wszystkich wielkich mocarstw pokonanych w zmaganiach ery nowożytnej – dwukrotnie były krytyczne strategiczne błędy w kalkulacji, które ostatecznie wpędziły je w ślepe zaułki. Trafne wybory strategiczne tworzą możliwość przewyższenia niedociągnięć taktycznych; skutków popełnianych seryjnie strategicznych błędów nie da się łatwo naprawić²⁴. Od starożytności do czasów współczesnych jakość strategii – lub jej brak – determinowała rozwój narodów bądź ich upadek oraz kształt porządku międzynarodowego.

Na tym polega wartość historii. Czerpiąc lekcje z przeszłości, zawsze należy zachować pokorę. Łatwo można zapomnieć, że najbardziej „ponadczasowe” teksty powstawały w określonych epokach i miejscach oraz okolicznościach niekoniecznie analogicznych do naszych czasów. „Historia – pisał Henry Kissinger – nie jest [...] książką kucharską oferującą sprawdzone przepisy”. Nie może dostarczyć uniwersalnych „definicji” ani „zdjąć z naszych barków brzemienia trudnych wyborów”²⁵.

Nawet jeśli jednak historia nie jest nauczycielką doskonałą, jest i tak najlepszą, jaką mamy. Historia to jedyny obszar, w którym możemy badać, jakie cnoty przysłużyły się dobrym strategiom i jakie występki legły u podstaw złych. Badanie historii pozwala rozszerzać wiedzę poza własne doświadczenie, przez co nawet najbardziej bezprecedensowe kwestie stają się odrobinę mniej nieznanymi²⁶. W istocie fakt, że strategii nie da się sprowadzić do wzorów matematycznych, jeszcze podnosi znaczenie takich doświadczeń z drugiej ręki. Analizowanie historii jest zatem najmniej kosztownym sposobem wyostrenia osądu i zbudowania intelektualnej równowagi, potrzebnych do skutecznego zarządzania państwem. Badanie przeszłości przypomina nam przede wszystkim o stawce – o tym, że los świata może zależeć od wyboru właściwej strategii.

To najważniejsza lekcja z historii. Pierwsza edycja zbioru *Makers of Modern Strategy* powstała w czasach, gdy większością globu władały okrutne tyranie i przetrwanie

²⁴ Ta koncepcja przewija się w opracowaniu: Alan Millett, Williamson Murray, *Military Effectiveness*, t. 1–3, Cambridge University Press, New York 2010.

²⁵ Henry Kissinger, *White House Years*, Little, Brown, Boston 1959, zwłaszcza s. 54.

²⁶ Hal Brands, *The Twilight Struggle: What the Cold War Can Teach Us About Great-Power Rivalry Today*, Yale University Press, New Haven 2022.

demokracji było zagrożone. Drugi tom ukazał się pod koniec długiego okresu trudnej walki, która wystawiła wolny świat na ciężką próbę. Trzeci zbiór pojawia się, gdy wydłużają się cienie rzucane przez rywalizację i konflikty, i często wydaje się, że nadciąga autorytarny mrok. Im lepiej zrozumiemy historię strategii, tym większe będzie prawdopodobieństwo, że poradzimy sobie w nadchodzącej trudnej przyszłości.

Zatem wniosek końcowy jest następujący: zawartość tomów *Makers of Modern Strategy* może różnić się w poszczególnych momentach ich wydania, lecz zasadniczy cel nigdy nie ulega zmianie. Studia strategiczne są przedsięwzięciem dogłębnie instrumentalnym. A ponieważ dotyczą dobrostanu narodów w konkurencyjnym świecie, nie mogą być pozbawione wartościowania.

Wydawcy pierwszych dwóch edycji nie mieli z tym problemu: ich zadeklarowanym celem była pomoc obywatelom USA i innych społeczeństw demokratycznych w lepszym rozumieniu strategii, tak by potrafili skuteczniej realizować ją w starciu ze śmiertelnymi wrogami. Była to nauka zaangażowana w swej najbardziej oświeconej formie – i do tego modelu aspiruje nasza najnowsza edycja.

Podstawowe źródło wiedzy na temat strategii militarnej i politycznej oraz kształtowania świata nowożytnego.

To wyjątkowo ważna książka wśród publikacji na temat strategii i kluczowych postaci, które przez wieki, a nawet tysiąclecia kształtowały teorię i praktykę rządzenia. Najwybitniejsi światowi specjaliści – teoretycy i praktycy – prezentują przegląd myśli strategicznej od starożytności do współczesności z globalnej perspektywy porównawczej. Analizie poddano zarówno koncepcje klasyczne, jak i bieżące tendencje w obrębie strategii, a szczególną uwagę poświęcono okresowi zimnej wojny oraz czasom po zamachach z 11 września 2001 roku. Autorzy przyglądają się uniwersalnym wymogom skutecznej strategii, jednocześnie śledząc rewolucyjne zmiany, które stanowią wyzwanie dla twórców strategii we współczesnym świecie.

W czasach narastającego globalnego chaosu studiowanie strategii i jej historii jest istotne jak nigdy dotąd. Oto przegląd myśli największych strategów w historii: od Tukidydesa i Sun Zi do Clausewitza, Napoleona, Churchilla, Mao, Ben Guriona, Andrew Marshalla, Xi Jinpinga oraz Kasema Sulejmaniego.

UKŁAD SIŁ

Prześwity